

**TOPSHIRIQ VA VOSITACHILIK SHARTNOMALARIDA BIR
TOMONLAMA VOZ KECHISH YO'LI BILAN
SHARTNOMANI BEKOR QILISH**

Shermatova Dinora Umid qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti
Xususiy huquq fakulteti 3-kurs talabasi

dinamiru20@gmail.com

Annotasiya. Ushbu maqolada topshiriq, vositachilik shartnomalari haqida umumiy ma'lumot, topshiriq shartnomasining bekor bo'lish asoslari, topshiriq shartnomasini bir tomonlama bekor qilish, vositachilik shartnomasining bekor bo'lish asoslari, vositachilik shartnomasini bir tomonlama bekor qilish, ushbu mavzuga oid bo'lgan qonunchilik hujjatlari, Rossiya Federatsiyasi, Germaniyadagi topshiriq va vositachilik shartnomalarini bekor qilish asoslarini tahlil qilindi. Shuningdek yuqorida nomlari sanab o'tilgan mamlakatlarning huquqiy tizimlari va milliy qonunchilikning o'zaro o'xshash va farqli jihatlari tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: bir tomonlama bosh tortish orqali shartnomani bekor qilish instituti, topshiriq shartnomasi, vositachilik shartnomasi, topshiriq beruvchi, vakil, komitent, vositachi, mandat.

CANCELLATION OF THE CONTRACT BY UNILATERAL WAIVER IN ASSIGNMENT AND MEDIATION CONTRACTS

Shermatova Dinora Umid qizi

3rd year student of Private Law Faculty of

Tashkent State University of Law

dinamiru20@gmail.com

Abstract. This article is about commission, commission agreements in general information, grounds for terminating the contract assignment, contract assignment unilateral refusal, Grounds for termination of the commission agreement, unilateral cancellation of the commission contract refers to this topic legislative documents, succession in the Russian Federation, Germany and the grounds for termination of the commission agreement are analysed. Same legal systems of the aforementioned countries and national Similar and different aspects of legislation were analysed.

Key words: the institution of termination of the contract by unilateral refusal, contract assignment, principal, attorney, committent, commission agent, mandate.

Bugungi rivojlanib borayotgan bozor iqtisodiyoti sharoitida o'zaro ishonchga asoslangan shartnomalarning ahamiyati ham tobora ortib bormoqda. Boshqa shaxslarning manfaatlarini himoya qilish, hujjatlarni imzolash, bitimlar tuzish, tijorat vakilligi kabi topshiriq shartnomalardagi yuridik harakatlar fuqarolik qonunchiligida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mulkni haq evaziga realizatsiya qilish, tovarlarni savdo-sotiq qilishda qulayliklar yaratish orqali vositachilik shartnomasi tobora muhim muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Dastlab topshiriq va vositachilik shartnomalarining umumiy qidalariga ta'rif berib o'tsak. O'zbekiston Respublikasi fuqarolik kodeksining 817-moddasida topshiriq shartnomasi bo'yicha bir taraf(vakil) ikkinch taraf(topshiriq beruvchining) nomidan va uning hisobidan muayyan yuridik harakatlarni sodir etish majburiyatini olishi, vakil tuzgan bitim bo'yicha huquq va majburiyatlar bevosita topshiriq beruvchida vujudga kelishi ko'rsatib o'tilgan.

Topshiriq shartnomasi rim yuristlarining fikriga ko'ra shaxsan-vakillik harakteriga ega va taraflarning o'zaro ishonchiga asoslanadi.

Topshiriq munosabatlarida huquqiy mediatsiyaning o'ziga xosligi eng aniq ko'rinadi. Ushbu yuridik xizmatning ma'nosi fuqarolik-huquqiy munosabatlar ishtirokchisiga o'zi tomonidan ushbu maqsadda maxsus vakolat bergan shaxs orqali bitim tarafi sifatida qatnashish imkoniyatini berishdir. Tranzaksiya ularning o'zlari emas, balki birovning mulkiy manfaatlaridir. Bunday holda, vakil o'z nomidan emas, balki o'zi vakillik qilayotgan shaxs nomidan ish yuritadi va shuning uchun ushbu bitimning ishtirokchisi bo'lmaydi. Topshiriq shartnomasi munosabatlarida huquqiy vositachilikning boshqa shakllaridan farq qiladi, bunda mediatorlar chet davlatlarda bo'lsa ham, uning manfaatlarida, uning nomidan ma'lum harakatlarni bajaradi. (ishonchli

shaxslar, bankrotlikdagi qabul qiluvchilar, meros bo'yicha ijrochilar va boshqalar). Shuning uchun topshiriq shartnomasi shartnoma deb ataladi. Vakillik to'g'risidagi va Agentlik shartnomasi to'g'risidagi qoidalar vakillik va ishonchnoma to'g'risidagi qoidalar bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu institut yordamida bir shaxs bir vaqtning o'zida turli shaxslar bilan huquqiy munosabatlarga kirishishi mumkin, chunki bu aslida, "insonning yuridik shaxsiyatining jismoniy tabiati bilan belgilangan chegaralardan tashqarida kengayishi" nazarda tutadi. Agentlik shartnomasiga ko'ra, bir tomon (advokat) boshqa tomonning (ko'rsatuvchining) nomidan va uning hisobidan muayyan vazifalarni bajarishga majburdir. Huquqiy harakatlar va ular natijasida kelib chiqadigan huquq va majburiyatlar harakatlar bevosita topshiriq beruvchida yuzaga kelib chiqadi.¹

Topshiriq shartnomasining **huquqiy belgilari** quyidagilardir:

Birinchidan, mazkur shartnoma bir tomonlama ham ikki tomonlama ham bo'lishi mumkin. Agar shartnomada vakilning harakatlari uchun haq to'lash nazarda tutilgan bo'lsa, shartnoma ikki tomonlama bo'ladi;

Ikkinchidan, konsensual shartnomalar guruhiga kiradi;

Uchinchidan, topshiriq shartnomasi vakilning xizmat uchun haq to'lash sharti bilan, shuningdek, xizmat tekin bajarilishi nazarda tutilib ham tuzilishi mumkin.

Fuqarolik kodeksining 832-moddasida vositachilik shartnomasiga vositachilik shartnomasi bo'yicha bir taraf (vositachi) ikkinchi tarafning (komitent) topshirig'i bo'yicha o'z nomidan, biroq komitent hisobidan bir yoki bir necha bitimni haq evaziga tuzish majburiyatini oladi. Vositachilik shartnomasi yozma ravishda tuzilishi shart

¹ Обязательственное право / Отв. ред. Е.А. Суханов. – 2-е изд., стереотип. – М.: Статут, 2011. 779-с

Vositachi tomonidan uchinchi shaxs bilan tuzilgan bitim bo'yicha, garchi bitimda komitentning nomi tilga olingan yoki u bitimni bajarish bo'yicha uchinchi shaxs bilan bevosita munosabatlarga kirishgan boisa ham, vositachi huquqlarga ega boladi va zimmasiga majburiyat oladi.

Fuqarolik kodeksida berilgan ta'rifga muvofiq vositachilik shartnomasiga quyidagi huquqiy belgilar xosdir:

Birinchidan, vositachilik shartnomasida ikki taraf ishtirok etadi. Ularning har birida huquq va majburiyatlar mavjud boladi. Bu esa ushbu shartnomaning ikki tomonlama ekanligini bildiradi.

Ikkinchidan, vositachilik shartnomasi haq evaziga tuziladi.

Uchinchidan, vositachilik shartnomasi konsensual xarakterga ega.

Komissiya shartnomasi - bu shartnoma bir shaxs (komissiya agenti) boshqa shaxs nomidan o'z zimmasiga oladigan(majburiy) bir yoki bir nechta operatsiyalarni amalga oshirish uchun haq evaziga, o'z nomidan lekin komitent hisobidan amalga oshiriladi. Xizmatning huquqiy tabiati shundan iborat.Komissonerning harakatlari xizmat mijozining huquqiy sohasiga ta'sir qiladi, ya'ni uning shaxsida ma'lum bir huquqiy oqibatning paydo bo'lishiga olib keladi (masalan, sub`ektiv fuqarolik huquqlari va majburiyatlari xizmatlari) Shartnoma komissiya yuridik xizmatlar ko`rsatishda vositachilik qiladi va bu bo'yicha majburiyatlarning paydo bo'lishiga qaratilgan shartnomalardan farq qiladi. Huquqiy xizmatlarni taqdim etish masalan, kompensatsiya shartnomasidan, xizmatlar ko`rsatish yoki saqlash shartnomasidan, bunda xizmat ko`rsatuvchi provayderning harakatlari huquqiy

sohaga bevosita ta'sir qilmaydi. Komissioner xizmatining huquqiy tabiati opratsiyalarni komitent hisobidan amalga oshirishida ifodalanadi.²

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 237-moddasida qonunda nazarda tutilgan hollardan tashqari majburiyatni bajarishda bir tomonlama bosh tortish va shartnoma shartlarini bir tomonlama o'zgartirishga yo'l qo'yilmaydi. Fuqarolik kodeksining shartnoma to'g'risidagi umumiy qoidalarining 382-moddasida shartnomani o'zgartirish va bekor qilish asoslari ko'rsatilgan. Ushbu moddaning 4-qismidabir taraf shartnomani bajarishdan to'la qisman bosh tortib, qonun yoxud taraflarning kelishuvida bunga yo'l qo'yilsa, shartnoma tegishlicha bekor qilingan va o'zgartirilgan hisoblanishi aytilgan. Chunonchi, topshiriq shartnomasi bo'yicha har vaqt topshiriq beruvchi bergan topshirig'ini bekor qila oladi, topshiriq olgan shaxs esa xohlagan paytida topshiriqni bajarishdan bosh torta oladi.

Fuqarolik kodeksining 823-moddasida topshiriq shartnomasining bekor bo'lish asoslari keltirilgan. Unga ko'ra topshiriq shartnomasi (majburiyatlarining bekor qilinishiga oid umumiy asoslardan tashqari) quyidagi hollarda:

Birinchidan, topshiriq beruvchi topshiriqni bekor qilishi;

Ikkinchidan, vakil topshiriqdan bosh tortishi;

Uchinchidan, topshiriq beruvchining yoki vakilning vafot etishi, ulardan birining muomalaga layoqatsiz, muomala layoqati cheklangan yoki bedarak yo'qolgan deb topilishi natijasida to'xtatiladi.

Topshiriq beruvchi istagan vaqtda topshiriqni bekor qilishga, vakil esa topshiriqdan bosh tortishga haqli. Bu huquqdan voz kechish haqidagi kelishuv **o'z-o'zidan haqiqiy bo'lmaydi.**

² Гражданское право : учебник : в 3 т. Т. 2 / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, К. М. Арсланов [и др.]; под ред. А. П. Сергеева. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Проспект, 2020.694-с

Demak bundan ko`rinib turibtki, topshiriq beruvchining ham, vakilning ham topshiriq shartnomasini bekor qilish huquqi qunun bilan belgilangan.

Topshiriq beruvchi istagan vaqtda topshiriqni bekor qilishga, vakil esa topshiriqdan bosh tortishga haqli. Shunday qilib, topshiriq shartnomasi istalgan vaqtda tomonlardan birining xohishiga ko`ra bir tomonlama bekor qilinishi mumkin. Shu bilan birga, topshiriq shartnomasini bajarishdan bosh tortish huquqiy hisoblanib va majburiyatlarning buzilishi sifatida ko`rib chiqilmaydi. Bundan tashqari, ushbunormada topshiriq shartnomasidan bir tomonlama bosh tortish huquqini haqiqiy emas deb topish masalasi ham ko`rib chiqilgan. Ushbu qoidaimperativ hisoblandi. Bu holat sabablimi yoki sababsizmi, asoslimi yoki asossizmi, topshiriq shartnomasining tomonlari uchun tegishli,

jismoniy shaxsmi yoki yuridik shaxsmi bunga bog`liq emas³.

Topshiriq shartnomasining o`ziga xos xusiyatlaridan taraflardan biri shartnomani bir tomonlama bekor qila olishidir. Shuningdek, ushbu shartnoma taraflarning shaxsi bilan bog`liq.har ikkala taraf uchun, topshiriq beruvchi uchun vakil, vakil uchun esa topshiq beruvchining shaxsi muhim ahamiyat kasb etadi. Topshiriq shartnomasi o`zaro ishonchga asoslangan shartnoma hisoblanadi. Agarda taraflardan biri boshqa tarafga bo`lgan ishonchini yo`qotsa, shartnoma o`z ahamiyatini yo`qotadi. Masalan biror shaxs o`zi chet elda, lekin uning sudda ishi ko`rilmoqda. Bu paytda chet eldagi shaxs o`zining vakiliga uni sudda himoya qilish vazifasini ishonib topshiradi. Agarda topshiriq beruvchi ushbu holatda vakiliga ishonmasa, unga huquq va manfaatlarini himoya qilishni ishonib topshirolmaydi.

³ Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик кодексига шарҳ:
Профессионал шарҳлар. Т 2./Ўзбекистон Республикаси Адлия
вазирлиги. — Тошкент: Baktria press, 2013.817-b

Topshiriq beruvchi o'z vakilining harakatlarini doimiy nazorat qilish imkoniyatidan mahrum, lekin avtomatik ravishda nafaqat o'z zimmasiga olgan holda, u tomonidan tuzilgan bitimlarning ishtirokchisilarning qaysi biri huquqlarga, balki majburiyatlarga ham ega, agentlik shartnomasi ishtirokchilari o'rtasidagi munosabatlarda yuqori darajadagi ishonch zarur. Shartnoma taraflaridan biri tomonidan kontragentga bo'lgan ishonchni yo'qotish shartnoma tugatilishiga olib kelishi kerak. Shuning uchun topshiriq shartnomasi taraflarining munosabatlari shaxsiy(ishonchli) xarakterga ega, bir tomonlama bosh tortish imkoniyatida eng aniq namoyon bo'ladi. Fuqarolik huquqining umumiy qoidalaridan istisno tariqasida topshiriq shartnomasi topshiriq beruvchining buyrug'ini bekor qilishi bilan ham, vakilning uni bajarishdan bosh tortishi bilan ham istalgan vaqtda motivlarni bildirmasdan ham tugatilishi mumkin⁴.

Yuqoridagi berilgan ma'lumotlardan ko'rinib turganidek, topshiriq shartnomasida shartnomani bir tomonlama bekor qilish institutining ahamiyati katta. Bu shartnoma turi o'zaro ishonch va shaxsiy harakter kasb etganligi uchun, shartnomani bir tomonlama bekor qilish imkoniyati berilganligi asoslidir.

Fuqarolik kodeksining 843-moddasida komitent vositachiga bergan topshirig'ini istagan vaqtda bekor qilib, vositachilik shartnomasini bajarishdan bosh tortishga haqliligi, bundan vositachining topshiriq bekor qilinishi munosabati bilan ko'rgan zarari umumiy asoslarda qoplanishi belgilangan. 844-moddada esa vositachilik shartnomasida boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lsa, vositachi shartnomani bajarishdan, bosh tortishga haqli emasligi aytilgan.

⁴ Обязательственное право / Отв. ред. Е.А. Суханов. – 2-е изд., стереотип. – М.: Статут, 2011.787-с

Shartnomani bir tomonlama bekor qilishning quyidagi to`rt turini ajratish mumkin: 1. Komitent shartnomani bajarishdan bosh tortganligi;

2. Vositachining vositachilik shartnomani bajarishdan bosh tortganligi;

3. Vositachilik topshirig`ining komitent tomonidan bekor qilinishi;

4. Vositachining topshiriqni bajarishdan bosh tortishi.

Komitent vositachiga bergan topshirig`ini istagan vaqtda bekor qilishi mumkin. Lekin vositachi shartnomani bajarishdan bosh tortishga haqli emas. Bunday holda vositachi shartnomani bekor qilmoqchi ekanligi haqida komitentga o`ttiz kun ichida xabar berishi shart. Bildirishnomanomani olgan kundan boshlab, agar shartnomada boshqa muddat bo`lmasa, komitent o`n besh kun ichida o`z mol-mulkini tasarruf etishi shart. Agar komitent ushbu majburiyatni bajarmasa, vositachi mulkni saqlash uchun topshirishga yoki komitent uchun iloji boricha foydali narxda sotishiga haqli.

Agar vositachilik shartnomasi muddati ko`rsatilmay tuzilgan bo`lsa, vositachi ham, komitent shartnomani bajarishdan istagan vaqtlarda bosh tortishga haqlidirlar. Bu agar vositachi shartnomani bajarishdan bosh tortsa, komitentni xabardor qilishning muddati shartnomada uzoqroq ko`rasatilmagan bo`lsa, o`ttiz kun oldin xabardor qilishi kerak. Komitent vositachilik shartnomasini bajarishdan bosh tortsa, u ham shu tarzda xabardor qilishi lozim.

O`zining kontragentidan farqli o`laroq, komitent istalgan vaqtda vositachiga berilgan buyruqni bekor qilib, shartnomani bajarishdan bir tomonlama va asossiz ravishda rad etishi mumkin. Bunday holda, shartnoma komissiya tugatiladi, komitent vositachiga buning natijasida etkazilgan barcha yo`qotishlarni, shu jumladan xizmatlar uchun to`lanadigan haq shaklida yo`qolgan daromadni qoplash majburiyatlarini bajarishi, shuningdek zudlik bilan o`ziga tegishli mol-mulkni tasarruf etishi lozim⁵.

⁵ Обязательственное право / Отв. ред. Е.А. Суханов. – 2-е изд., стереотип. – М.: Статут, 2011.796-с

Rossiya Federatsiya Fuqarolik kodeksining 977-moddasida topshiriq shartnomasining bekor qilish asoslari keltilgan. Bunda 977-modda

1. Agentlik shartnomasi quyidagi sabablarga ko'ra bekor qilinadi:

direktor tomonidan buyurtmani bekor qilish;

advokatning rad etishi; direktor yoki vakilning vafoti, ulardan birining muomalaga layoqatsiz, muomala layoqati cheklangan yoki bedarak yo'qolgan deb tan olinishi.

2. Ish beruvchi buyruqni bekor qilishga, advokat esa istalgan vaqtda rad etishga haqli. Ushbu huquqdan voz kechish to'g'risidagi bitim haqiqiy emas.

3. Advokatning tijorat vakili sifatidagi xatti-harakatlarini nazarda tutuvchi vakillik shartnomasidan voz kechgan tomon, agar shartnomada shartnomani bekor qilish to'g'risida uzoqroq muddat belgilangan bo'lmasa, o'ttiz kundan kechiktirmay boshqa tomonni shartnomani bekor qilish to'g'risida xabardor qilishi shart.

Tijorat vakili bo'lgan yuridik shaxsni qayta tashkil etishda direktor bunday oldindan ogohlantirmasdan buyurtmani bekor qilishga haqli⁶.

Bundan ko'rinib topshiriq shartnomasi bekor qilish asoslari to'g'risidagi normalarimiz bilan Rossiya Federatsiyasi normalari deyarli farq qilmaydi.

Topshiriq shartnomasining bir tomonlama bekor qilinishi ikkinchi tomonga shartnomaning bekor bo'lishi bilan bog'liq zararni undirishga asos bo'lmasligi ko'rsatilgan. Bizning Fuqarolik kodeksimizda ushbu qoidani istisno qiladigan holat berilmagan. Lekin Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksida shunga o'xshash vaziyatlarda tomonlarning manfaatlarini himoya qilish ko'zda tutilgan bo'lib, 978-moddasining 2 va 3-qismlari quyidagi qoidalarni ko'zda tutadi: «Topshiriq beruvchining topshirig'ini bajarishdan vakilning bosh tortishi

⁶ RuLaws.ru

topshiriq shartnomasini bekor bo`lishi bilan bog`liq etkazilgan zararni qoplamaslikka asos bo`lmaydi, lekin topshiriq beruvchi o`z manfaatlarini boshqacha

himoya qilish imkoniyatiga ega bo`lmagan holatlar bundan tashqari hamda vakilning tijorat vakili sifatida shartnomani bajarishdan bosh tortishi istisno qilinishi mumkin.⁷

Bundan ko`rinib topshiriq shartnomasi to`g`risidagi qonun normalarimiz Rossiya Federatsiyasi normalari bilan deyarli farq qilmaydi. Topshiriq shartnomasining bir tomonlama bekor qilinishi ikkinchi tomonga shartnomaning bekor bo`lishi bilan bog`liq zararni undirishga asos bo`lmasligi ko`rsatilgan. Bizning Fuqarolik kodeksimizda ushbu qoidani istisno qiladigan holat berilmagan. Lekin Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksida shunga o`xshash vaziyatlarda tomonlarning manfaatlarini himoya qilish ko`zda tutilgan. Masalan topshiriq beruvchi chet elda bo`lganligi uchun o`z manfaatlarini himoya qila olmadi. Vakil uning mol-mulkini saqlash choralari ko`rmadi yoki sudda topshiriq beruvchining manfaatlarini himoya qilishi kerak edi, lekin majburiyatini bajarmaydi, bu holatda topshiriq beruvchiga zarar yetdi, uning holati o`z manfaatlarini himoya qilish imkoniyatini bermagan edi. Ushbu holatda vakil yetkazilgan zararni qoplashga majbur. Bu holatni O`zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksida “vakil tomonidan yetkazilgan zararni qoplash” deb nomlagan modda kiritsak bo`lar edi.

Germaniyaning Fuqarolik kodeksining 671-moddasida Shartnomani bekor qilish; tugatish deb ataladi. Unda quyidagicha asoslar keltirilgan.

(1) Mandat istalgan vaqtda mandator tomonidan bekor qilinishi va istalgan vaqtda mandatar tomonidan bekor qilinishi mumkin.

⁷ RuLaws.ru

(2) Mandatar, agar bitimni muddatidan oldin tugatish uchun jiddiy sabablar bo`lmasa, mandator boshqa kelishuvlarni amalga oshirishi mumkin bo`lgan tarzda ogohlantirishi mumkin. Agar u bunday uzrli sababsiz muddatidan oldin tugatish to`g`risida xabar bersa, u manatorga etkazilgan zararni qoplashi shart.

(3) Agar jiddiy sabab bo`lsa, u holda mandatar tugatish huquqidan voz kechgan bo`lsa ham, mandatni tugatishga haqli.⁸

Mandate- toshiriq shartnomasi

Mandator-topshiriq beruvchi

Mandatory-vakil

Bizdagi qonun normalarida agarda taraflar o`rtasiga o`zaro ishonch yo`qolsa, shartnomani bir tomonlama bekor qilish mumkinligi ko`rsatilgan, lekin bekor qilish uchun jiddiy sabablar bo`lishi yoki bo`lmasligining ahamiyati ko`rsatilmagan va jiddiy sababsiz shartnomani tugatsa, zararni qoplash tushunchasiga berilmagan.

Yuqorida topshiriq va vositachilik shartnomalrida bir tomonlama bosh tortish orqali shartnomani bekor qilish institutining asoslarini ko`rib chiqdik. Topshiriq shartnomasi bir tomonlama bekor qilishda vakil istagan vaqtda shartnomani bajarishdan bosh tortishi mumkin, vositachilik shartnomlarida esa muddati ko`rsatilib tuzilgan shartnomalarda vositachi shrtnomani bajarishdan bosh tortishga haqli emas. Agarda shartnomaamal qilish muddati ko`rsatilmay tuzilgan bo`lsa, vasitachi ham shartnomani istagan vaqtda bekor qilishi mumkin. Topshiriq shartnomasi bo`yicha vakil yetkazgan zarar tushunchasini kelajakda chuqurroq o`rganib, qonun normalrizga tatbiq qilishimiz lozim.

⁸ https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/

Adabiyotlar / References

1. Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик кодексига шарҳ: Профессионал шарҳлар. Т. 2. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги. — Тошкент: Vaktria press, 2013
2. Обязательственное право / Отв. ред. Е.А. Суханов. — 2-е изд., стереотип. — М.: Статут, 2011
3. Гражданское право : учебник : в 3 т. Т. 2 / Е. Н. Абрамова, Н. Н. Аверченко, К. М. Арсланов [и др.]; под ред. А. П. Сергеева. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Проспект, 2020
4. 21.12.1995. O`zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi (birinchi qism) <https://lex.uz/docs/-111189>
5. 29.08.1996. O`zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi (ikkinchi qism) <https://lex.uz/docs/-180552>
6. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/
7. Doniyorbek, I. (2022). MAJBURIYATNI BAJARMAGANLIK UCHUN JAVOBGARLIKNI QO'LLASH MUAMMOLARI.
8. Tojiboyev S. Z. THE PROSPECT OF TOBACCO CONTROL REGIME IN UZBEKISTAN IN LIGHT OF POTENTIAL DISPUTE UNDER THE UK-UZBEKISTAN BIT //INTERNATIONAL CONFERENCES. — 2022. — Т. 1. — №. 7. — С. 46-51.
9. Akhrorqulov A. Issues of formation and registration of non-profit organizations //Scientific research results in pandemic conditions (COVID-19). — 2020. — Т. 1. — №. 02. — С. 23-26.
10. Корёғдиев Б. У. Ў. ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ШАРТНОМАЛАРНИНГ ЮРИДИК ФАКТ СИФАТИДАГИ ТАЎҚИНИ //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. — 2022. — Т. 2. — №. 7. — С. 271-278.